

Příloha:
**„Postagrární krajina v místě mého bydliště“,
případová studie z pražského East Endu**

Stýkáni a potýkáni.

Praha se vylila přes okraj vltavské kotliny a prosakuje sídliště a hypermarkety do venkovní krajiny. Zároveň se však projevuje zmíněná postagrární regrese krajinného vývoje směrem k revivalu divočiny. A tak to lze vidět i obráceně: divoký les dnes znovu čenichá za svodidly dálnic, kolonizuje úhory a dvory opuštěných továren, podmaňuje si staré sady, prosakuje do města sterými cestami – kde jste, obděláná pole a úpravné parky půle minulého století? Počínaje ornitofaunou: mizely a mizí druhy vysloveně vázané na člověka – hospodáře: vrabci, chocholoušové, vlaštovky. Místo nich přibýly dcery lesa, tak masově ve městě dosud nevidané: sojky a straky. Nová periferie je místy transgresí kultury nad přírodu, místy však návratem ztracené divočiny a vůbec nejčastěji propletencem podivné leč plnokrevné přírody se stejně podivnou kulturou.

Nová krajina.

První autor jede k druhému autorovi autobusem č. 186 a 181:

V noblesních korunách ořešáků a stříbrných smrků střechy vil * Nade zdí *FV plast*, rudobílý trojrozměrný globus obtažený neonem * Na moment průhled k obzoru, sívá dálka a tam za řepným polem je Bezděz * Lesní houština akáto-střemchová za drátěným plotem učiliště * Vechtrův domeček pohlcený kustovnicí, idyla z 1925, stará hluboká louže a šraňky * Vlčáci hlídají * Tvář Ukrajince * Zpustlá dvoupatrová vila, místo oken s děrami tonoucími v břecťanu * Ohrada hřiště * Pruhovaná ohrada *Český plyn* * Iluze venkova – obilné pole po žních a břízky podél silnice, ale horizontem pluje obří nápis na střeše supermarketu * Veliký pyřový úhor – ruderální savana trávy a zlatobýlu, hic sut leones * Sóló hruška v zatáčce,

stará rasa, drobnoplodá muškátová hnilička * Tvář panenky * Dvě ulice vilek * Usedlou útulnou starobylost pro chudé syntetizuje zbrusu nové milionářské sídliště * *Austroclima* * Pokreslené učnice jdou podél psího vína u zdi nového squash centra, naproti stará vilka s rozebranou lochneskou na zahradě * Nadjezd přes trať s torzem bývalého nadjezdu přes trať * Tři velké červené nákladáky na nadjezdu přes trať, z nákladu hlíny čnějí kořeny stromů * Ruderální savana (astrý, rákos, zlatobýl, břízy, něžná doupatka bezdomovců), izolovaná od světa smyčkou rozbíhajících se silnic, mezi nimi smyčka tramvaje a v té smyčce smyček *Jackpot non-stop (437343)*, ve dveřích rudočerná tma, a na zadní straně v okénku *Pečivo*, vlídný kmín a sezam mezi ranními krajkami * Složitý podchod pro pěší, pustý, ba nikdy jím nikdo nechodil * Stěna sídliště * Pokračování smyčky, Moebiova páska s topologickým oříškem pro bystré hlavy, přízrak purpurové patrové vily náhle a reliktně trčí u silnice * Odbočka silnice, vysoké slunečnice a přestupní stanice autobusu.

Erotic club Black Bridge, červené srdce z neónu, *Fit centrum Fantom*, čínská hospoda s drakem * Zastávka, původní ruderální savana kosením postupně přeměněna v park, akátový nálet sadovnicíky ošetřen * Jablíčko 3 x 3 cm, které chová v koruně jablůňka vyrostlá z náletu * Pěšinka v trávníku jetele a vojtěšky; bělásek a babočka kopřivová, řebříček, mochna a čekanka * Ostrý stříh: brázda mezi plástvemi asfaltu souvisle vyložena mozaikou paralelních vajglů * *Kasuto Matsamura. Shaolin Kungfu*.

Broumarská, příští zastávka Vajgarská * Veliký rybník, za ním lesnatý hřbet a vesnička na úpatí, písčina s racky a orobincem, Chittussiho krajinka * Z lesního hřbetu rostou paneláky, nepoměrně velké ku střechám chaloupek * Nízké garáže v rákosových bažinách, ličidlo americké (*Phytolacca americana*) * Strmý románský kostel v Kyjích a hned inverze: přejezd přes trať a *Onikron durál* * *Počítače – síť – internet – periferie*, střechy: červená – hnědá – šedá – zelená * *O stupeň lepší!* * Další smyčka silnic (dřív křížovatký a rozcestí byly centrem a uzlem, dnes pustinou, ač pod auditem aut). Vysadili tu okrasné dřeviny a konec, od těch dob se sem nedostala živá noha * *Hip – hop – yeah* (trošečnickovo grafiti) * Další nadjezd pozřený divočinou, a teď začíná pásmo průmyslové krajiny

– ulice Průmyslová: nikde ani človíčka, žádné lidské obydlí, za dvouproutdovou silnicí jen billboardy a vysoká tráva – souvislá ruderální savana opouzdřuje fabriky * Tráva vysoká jako keře a keře tak vysoké, že z nich sotva čnějí komíny Spalovny * Zlatá hladinka květů topinamburu * Zastávky jen na znamení, na jedné přistoupil vesnický chlapeček s vesnickou babičkou, na jiné vystoupila čínská maminka s čínskou babičkou * Další nadjezd: jednokolejka v hnilobné hloubi vede někam do křoví, billboard: *Žádný sen nemůže být lepší!* * Příští zastávka: Perlit. * *Přejít k nám nikdy nebylo tak snadné! Měření rychlosti radarem. Odbočte!* (na pozadí mrtvých nápisů živá savana keřů a stromů) * Cisterna *Český plyn – vždy ve vaší blízkosti.* * Hostivař, na zastávce uprostřed chodníku reklamní betonová lavička s nápisem *Neotáčejte se k nám zády.* Za jejími zády je původnější dřevěná lavička, na ní fousatý, tlustý, pruhovaná taška, tváří se rozmrzele. Za jeho zády zelená stěna křoví, v něm stojí zelený chlap v overalu a čůrá vpřed, k tomu prvnímu. * Konečná autobusu, konečná tramvaje, bílé katakomby betonových stěn, podchodů a zábradlí. * *Víme, co potřebujete.*

Satalice, suburbánní ves.

Obec Satalice, dnes část Prahy 9, je dosud topologicky vesnicí – od města je izolována úsekem polností, do centra Prahy se rychleji jezdí vláčkem než kombinací autobusu a metra. Není však dávno venkovem. Josefské mapování (první vojenské, cca 1775) nám představuje Satalice jako ospalou nížinnou vísku v širých polích, hnízdo statků, chalup a špejcharů, uzlík cest, kde prach dřepí v bohlelavu a stehlíci v bodláčí. Za vsí je křižovatka cest do Kbel a Vinoře, opodál ční vysoký kříž. Vlaštovky nad chlévy, pach jílů, slámy a dobytka, osamělý pes na vzdálené cestě (ten je tu dodnes), slunce zapadá za plochý horizont, na severu defilé od Milešovky a Řípu přes Vlhošť, Ralsko a Bezdězy po Ještěd a Krkonoše. Formani jedou k Nový Hospodě. Kolem v polích nikde stromu, o ves se však opírá nový park vinořského zámečku – komponovaná krajina s bažantnicí, alejemi, rybníky.

Bod obratu nastal vlastně teprve v 70. letech 20. století. Až dotehdy bylo okolí Satalic dosti pestré, ač ploché a s velkou převahou polí. Tam byly polní cesty, hluboké úvozy s trávou a trnkami, stará cihelna s fotbalovým hřištěm a polozarostlými stěnami, neregulovaný potok provázený zelení, násep železnice s vypalovanou trávou, třešňovka s travnatým spodkem a s palouky; prostá příroda zemědělské krajiny kousek za Prahou. To vše zaniklo nebo se fatálně změnilo, a tím se připravil prostor pro vznik současné postagrární krajiny.

Půdorys, centra, periferie

Historické jádro vsi z barokních a klasicistních statků je dnes spíše nenápadné a bokem. Novým středem obce je křižovatka v zástavbě z počátku 20. století. Stojí to za srovnání: staré centrum podrželo kostel, dvě hospody, sokolovnu, stanici hasičů a otočku autobusu, nové však má místní úřad, poštu, drogerii, trafikku s výčepem,¹⁷ stanice autobusu městského i linkového, trojici prodejen potravin, prodejnu textilu a zeleniny, pizzerii a obchodní akademii. (Zemědělskou výrobou v budovách statku je pěstírna hub. V jedné zahradě drží dosud kohouta. Psi se jmenují Axa, Monty, Denny, Sam, Amigo, ojediněle zaznamenáno jméno Žolík. Lidé se jmenují Franta Křiklán, Karel Radosta, Farid Dahbi, Vojta Vaňhara, Arpád Juraczka; Jaroslav Čihák; jsou to Češi. Ulice se jmenují U Řempa, Budovatelská, K Lindě, K Hluboké cestě, Za Novákovou zahradou, Trabantská, K Pyramidce, U Arborky.)

¹⁷ Zajímavý dílčí projev rozchodu s tradičními institucemi a rychlého ustavení nových: V trafice začali prodávat i lahvé pivo, které se brzy stalo hlavním zbožím krámu. Současný stav je už dlouho stabilizovaný: pivo točené, káva a další nápoje, televize, hrací automat. Nicméně to stále nepřestala být i trafika: Stále je tu zachovávan prostor před pultem a za pultem, protože pult trafiky se změnil v pult barový. Pije se v houfu ve stoje, i když je k dispozici vedlejší místnost s židlemi, pohovkou, a stoly a s druhou televizí (sem chodí hlavně starci, místnost nese potupnou ceduli Všivinec – bez obsluhy). A konečně jsou tu stále noviny (v omezeném, mírně ritualizovaném výběru), vyložené na vedlejší pultě; ty lze při konzumaci opatrně a bez zájmu(!) prolístovat, aniž si je pak koupíte (jakýsi literární výčep).

Psí dálnice, postmoderní a postagrární krajinný útvar par excellence, revival polyfunkčních a heterogenních celků s nedefinovatelným land use, přímé dědictví obecní pastviny. Jak lidové toponymum naznačuje, je to útvar skurilní a idylický.

Ze Satalic je to do Kbel pár set metrů. Když letadla v tmách a mlhách přistávají na kbelském letišti, jsou naváděna světelnou signalizací, což dřív byly reflektory umístěné daleko od sebe při zemi v polích, prostě občas byla mezi pšenicí lampa a k ní vedla pěšinka, jíž krom občasného kontrolního vojáka nikdo nechodil. To se asi před pěti lety modernizovalo, řada se zkrátila asi na kilometr délky a zahustila. Teď to vypadá takhle: od Satalic jde polem ke Kbelům řada pětimetrových sedmiramenných svícňů nesoucích reflektory, po třiceti metrech od sebe, jsou to žlutě natřené trubkové konstrukce, každá stojí na malém betonovém soklu. Ale celé to není ani zruďné, ani všední, ani vznešené. Za mlhy a večer to někdy svítí. Podél svítidel byla protažena obslužná asfaltová cesta zšíří auta, pás země mezi nimi se už nedá orat, takže zarostl trávou, dnes pravidelně kosenou, načež byla celá ta věc po jedné straně orámována a oddělena od pole dálničním svodidlem (odtud to jméno). Zevně na to ještě nasedají dva polní kazy – ostrůvky náletové zeleně a vysokého barevného plevelu v poli, v jednom místě se ještě cesta dotýká křovin v cípu zahrádkářské kolonie. Roste tu 156 druhů vyšších rostlin.

Psí dálnice včetně přiléhajících a do té doby přímo nepřístupných polních kazů byla po svém vzniku okamžitě kolonizována; její management resp. land use je mnohotvárný a nejednoznačný, ba s protimluvou. Účel navigační je primární, zároveň se však vzhledem k automatizaci skoro neprojevuje přítomností lidí. Podobně nenápadný je status vojenského objektu. Na kbelské straně začíná dálnice závorou proti autům a je tam velmi nenápadná tabulka *Vojenský prostor, vstup zakázán*. Na satalické straně začíná přízemním vojenským domkem, pozemek za drátěným plotem zároveň funguje jako čísi záhumenek – zahrádka s pnoucími růžemi a floxy; tabulka avizující vojenský prostor je zde přímo na plotě, takže není tak zcela praptno, vztahuje-li se k domku, či k dálnici.

Ale psí dálnice je především místní promenádou a hřištěm, místem procházek a specializovaných aktivit – jak jsme mohli žít tak dlouho bez Psí dálnice! Venčí se tu lidé se psy. Venčí se tu rodiče s dětmi. Nad tím úplně nízoučko létají letadla a helikoptéry a napříč jim jezdí po hraně letiště vláček, což je obojí náramná podívaná, jako by to bylo celé přichystáno pro zábavu. Rostou tu maliny a višně. Dá se tudy jít do hospody. Je tu možné pouštět draky, uspořádat veselou noční pitku s ohňostrojem, randit, malovat na asfaltu křídami, vyhlížet červánky, duhu a vzdálené obzory, jezdit na kole, na kolečkových bruslích a v zimě na běžkách, nasekat si trávu pro kráľky, dočasně uložit sklizenou cukrovku, trvale uložit kameny vybrané z pole, mlátit klackem do svodidel, což krásně a daleko zní, v křoví natáhnout síť na kroužkování ptáků, v jiném křoví si udělat bunkr (je pletený, materiálem jsou vyřezané kabely), lézt na vysoké jívy a uplést si na nich bungee jumping (taky z kabelů), nařezat si tyčky k rajčatům, natrhat si kytku podle sezóny (podběl, kočičky, vlčí mák, vratič)... Nápadné jsou i některé absence, především tu není zvláště rozšířena skládková činnost; ta se navíc omezuje jen na „čistou špínu“ zahrádkářského odpadu ukládaného občas pod křovím).

Obora

Druhým kusem satalické přírody je Obora. Na obec těsně navazuje lesní porost rázu malebného a divokého lužního pralesa o velké strukturní diverzitě. Z jasanového zápoje vystupují mohutné staré duby letní v různém stadiu dožívání a odumírání, je tu dvouvrstvené patro keřové a hustý stromový dorost, vývraty a kmeny padlých velikánů, trouchnivé dutiny a podivné podzimní houboví, temné a vlhého pralesní přízemí se změní větví a hlubokým listnatým opadem, stromy pádem staršího souseda přeražené vejpuř a z pahýlu zas obrážející, a jiné stromy práchnivějící vestoje. Jsou tu brhlíci a strakapúdi, křivatce a sněženky, myšice lesní, drabčici a šneci.

Jenže: ty sněženky jsou novodobí utečenci ze zahrádek (taky tu zplaněly šafrány a petrklíče), keřové patro je hlavně z angreštu, les je hustý a plný vývratů proto, že někdejší lesopark byl vyhlášen co

rezervace vyňatá z lesního obhospodařování. Porost vůbec není nějakým výrazným reliktem starších etap krajiny. Naopak, je to zjev v zásadě současný, výraz nových krajinných procesů, založený především na zmíněné ritualizaci přírody. Dnešní stav je výsledkem toho, když se nechá příroda půlstoletí na pokoji. Ovšem pozor, taková strategie nezasahování je právě specifickou zvláštností současnosti – ve vnitřních Čechách se přece příroda zásadně nenechávala na pokoji přinejmenším od neolitu. Obora je přírodou, která se nechala restaurovat. Je i kulturou, která se nechala zvlčit.

Původně to byla bažantnice, založená ve francouzském stylu v druhé polovině 18. století na nelesní půdě (snad na mokřích loukách). A, zopakujme, bylo to v kompletně a dlouhodobě odlesněné krajině – vývoj lesa tu byl přetržen alespoň na několik století. Tedy už sám vznik porostu souvisí s jistým hladem po přírodě zosobněné lesem. Z této doby pochází dnešní nejstarší generace stromů. Pamětníci líčí Oboru v první půli minulého století jako světlou vysokokmennou doubravu s travnatým podrostem, spíš úpravný a přehledný, pravidelně obhospodařovaný park než spontánní les (lesní světlina byla dokonce využívána jako taneční parket, bylo tam i pódium pro hudbu). Rozhodujícím momentem bylo vyhlášení porostu za státní přírodní rezervaci (1951). Od té doby není porost až na výjimky obhospodařován, což okamžitě nastartovalo spontánní sukcesní procesy. Dnes původní kostra porostu dožívá a už dochází i na druhou generaci (jasany a javory), rodí a etabluje se generace třetí (jilmý a buk), takže les získává výrazně různověkou strukturu. Na světlinách po pádu stromů začíná, ač vzácně, znovu zmlazovat i dub, objevují se i nové druhy lesních bylin, dřív zde nezaznamenané. Nástup strukturní i druhové pestrosti je tedy markantní – avšak i osvětlená ochránářská interpretace Jarmily Kubíkové (1992, publikovaný výzkum z 1981) na hodnoty území trochu zahlížela, protože tehdy ještě nebyly tak zřetelné.

Stávající stabilita je ovšem vratká. Periodicky se objevují záměry rekonstruovat původní dispozici parku a obory. Argumenty pro rekonstrukci jsou celkem vnitřně konsistentní, vzájemně slučitelné a je znát, že mají váhu, (Beztak to žádná příroda není – ta začíná teprve na Šumavě. Divočina je neestetická a nebezpečná. A co děti,

mají si kde hrát? Rekonstrukce je ekonomicky zajímavá a politicky využitelná.). Naopak záměr zachovat současný stav je argumentačně chudý (Když se to chrání, tak se to má nechat být). Tato věta ovšem znamená leccos: jednou je za ní obyčejná lenost cokoli zásadního provádět, jindy intuitivní nechuť k riskantním změnám, nativní výklad toho, co status rezervace obnáší, romantická hra na přírodu či racionální postoj motivovaný ekologicky. Svou roli hraje i obtížnost a malá výnosnost těžby dřeva (je znehodnoceno stře-pinami z válečných náletů). Výrazem asymetrie mezi ovlivňováním území a jeho ponecháním samovolným procesům je znění Plánu péče o chráněné území, který byl v konečné verzi revidován magistrátním úředníkem. Plán zdůrazňuje aktivní ochranu území od lidského vlivu („mimo cesty veřejnosti vstup zakázán“), zároveň ovšem zaručuje lesákům právo rezervaci kdykoli srovnat se zemí – na to stačilo změnit několik „je nutno“ na „mělo by se“.

Praha, říjen 2001 – říjen 2002
Jiří Sádlo, Petr Pokorný

Článek vznikl s částečnou podporou grantů
AVOZ6005908 a GAČR projektu č. 206/00/0073